

ЛАБОРАТОРІЯ
ЗАКОНОДАВЧИХ
ІНІЦІАТИВ

www.parliament.org.ua

ЗВІТ

АДВОКАТСЬКА ЕТИКА В УКРАЇНІ

ЛАБОРАТОРІЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ
КИЇВ, 2018

Підготовка звіту «Адвокатська етика в Україні» є частиною проекту, який реалізує ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив» в рамках проекту «Забезпечення доступу до правосуддя в Україні: етичні стандарти та інституційні аспекти» за підтримки Відділу з правоохоронних питань Посольства США в Україні.

Проект безпосередньо спрямований на всебічне забезпечення принципу верховенства права в Україні шляхом зміцнення інституційної спроможності адвокатського самоврядування та посилення місця етичних норм і стандартів у роботі адвокатів заради кращого захисту прав людини і громадянина.

Місією ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив» є сприяння утвердженню демократичних цінностей, розвитку політичної культури та правової свідомості громадян і політиків, розповсюдження кращих світових практик для формування ефективних державних інституцій, сприяння євроінтеграційному вектору розвитку України.

Думки, викладені в цій публікації, не обов'язково відображають позицію Уряду США чи Відділу з правоохоронних питань Посольства США в Україні.

Автор:

Дмитро Кухнюк, адвокат, к.ю.н., доцент кафедри нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, керуючий партнер Адвокатського об'єднання «Мельник, Кухнюк і Партнери»

КОНТАКТИ

Громадська організація «ЛАБОРАТОРІЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ»

Адреса: м. Київ, вул. Нижній Вал, 15, оф. 303,

Тел.: +380 44 531 37 68

E-mail: info@laboratory.kiev.ua

Web-page: www.parliament.org.ua

ЗМІСТ

Список скорочень	4
Анотація	5
Резюме	5
Вступ	7
1. Загальновизнані етичні стандарти професійної поведінки адвокатів	8
2. ПАЕ від 1 жовтня 1999 року	10
3. Врегулювання адвокатської етики у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року	12
4. ПАЕ від 17 листопада 2012 року	14
5. Комітет з питань адвокатської етики при НААУ	15
6. ПАЕ від 9 червня 2017 року	17
7. Відповідність чинних ПАЕ загальновизнаним міжнародним стандартам адвокатської діяльності, Конституції України та законам України	19
8. Врегулювання адвокатської етики у проекті Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 6 вересня 2018 року №9055, внесеного Президентом України, та альтернативних до нього законопроектів	21
Висновки	23
Список використаних джерел	24
Додаток	25

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ССВЕ – Рада адвокатських асоціацій та правових товариств Європи

ІВА – Міжнародна асоціація юристів

АБ – адвокатське бюро

АО – адвокатське об'єднання

БВПД – безоплатна вторинна правова допомога

ВКДКА – Вища кваліфікаційна дисциплінарна комісія адвокатури

ВККА – Вища кваліфікаційна комісія адвокатури при Кабінеті міністрів України

ЄЕП – Європейський економічний простір

ЄС – Європейський союз

КМУ – Кабінет міністрів України

КДКА – кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури

НААУ – Національна асоціація адвокатів України

ОАС – органи адвокатського самоврядування

ООН – Організація об'єднаних націй

ПАЕ – Правила адвокатської етики

РА – рада адвокатів

РАР – рада адвокатів регіону

РАУ – Рада адвокатів України

РЕ – Рада Європи

АНОТАЦІЯ

Звіт присвячено оцінці етичних засад професійної поведінки адвоката з точки зору їх відповідності Конституції України, законам України та загальновизнаним міжнародним стандартам професійної поведінки. У звіті представлено ретроспективно-порівняльний аналіз етичних засад професійної поведінки адвоката, що діяли або діють у період 1999–2018 років. Особливу увагу приділено питанню врегулювання адвокатської етики у проекті Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 6 вересня 2018 року №9055, внесеного Президентом України, та альтернативних до нього законопроектів.

При складенні звіту враховані основні міжнародні документи, які визначають етичні стандарти адвокатської діяльності, Конституція України, Закон України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», ПАЕ в редакціях 1999, 2012 та 2017 років, Звіт по результатах оцінки потреб адвокатського самоврядування в Україні в рамках Проекту «Консолідація реформи правосуддя в Україні», що реалізується РЕ в 2017–2018 рр., Тіньовий звіт «Адвокатура України: уроки перших років самоврядності» ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив» та інформації з відкритих джерел.

РЕЗЮМЕ

У Звіті розглядається еволюція етичних правил професійної поведінки адвоката та їх значення в законодавстві України про адвокатуру та адвокатську діяльність з 1999 року – дотепер.

За результатами проведеної оцінки були зроблені висновки, які викладені нижче.

1. Вироблення адвокатурою та дотримання адвокатами особливих етичних вимог і правил є загальновизнаним міжнародним стандартом адвокатської діяльності та необхідною передумовою повноцінного функціонування адвокатури, виконання нею важливої соціальної ролі в демократичному суспільстві.
2. ПАЕ 1999 року готувались у відповідності до Кодексу поведінки європейських адвокатів в редакції 28 листопада 1998 року та, в цілому, відповідали кращим європейським практикам адвокатської деонтології.
3. За діючим законодавством України про адвокатуру та адвокатську діяльність:
  - дотримання ПАЕ є одним з основних професійних обов'язків адвоката;
  - порушення ПАЕ є дисциплінарним проступком і може бути підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності;
  - систематичне або грубе одноразове порушення ПАЕ є підставою для накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від 1-го місяця до 1-го року;
  - таке ж порушення, що підриває авторитет адвокатури України, є підставою для накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю;

- постійному навчанню адвокатів з питань етики та стандартів професійної діяльності приділяється особлива увага.
4. ПАЕ, затверджені Установчим з'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 року, є суттєво скороченою редакцією ПАЕ 1999 року, з якої вилучено низку важливих норм без належних обґрунтувань та роз'яснень необхідності таких змін адвокатській спільноті. Оприлюднений 18 січня 2013 року, на сайті ВКДКА, текст ПАЕ істотно відрізнявся від тексту затвердженого Установчим з'їздом адвокатів України, що свідчить про внесення до нього змін та доповнень поза порядком, встановленим Законом.
  5. Комітет з питань адвокатської етики при НААУ, створений рішенням РАУ № 158 від 1 червня 2013 року, має низьку інституційну спроможність щодо більш детального та глибокого дослідження питання імплементації ПАЕ та забезпечення постійного навчання з етики та стандартів професійної діяльності.
  6. Розроблення та затвердження нової редакції ПАЕ 9 червня 2017 року відбувались без обговорення з адвокатами та науковцями, без узгодження концепції змін, мети і засобів їх втілення. Вилучення та зміна частини норм ПАЕ проводилась без належних обґрунтувань та роз'яснень необхідності таких змін адвокатській спільноті. Затвердження ПАЕ 2017 року без встановленого Законом кворуму істотно впливають на легітимність ПАЕ 2017 року та наслідки їх застосування в дисциплінарній та судовій практиці.
  7. Чинні ПАЕ в редакції 9 червня 2017 року в частині положень не відповідають загально визнаним міжнародним стандартам професійної етики адвоката, Конституції України, Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», іншим законам України та потребують суттєвого вдосконалення.
  8. Проект Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 6 вересня 2018 року №9055, та альтернативні до нього законопроекти №9055-1 від 14 вересня 2018 року та №9055 від 20 вересня 2018 року, істотно посилюють значення ПАЕ порівняно із чинним Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена зміною конституційного статусу та завдань адвокатури внаслідок внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) та визначення реформи законодавства України про адвокатуру та адвокатську діяльність як складової судової реформи відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015¹.

Метою звіту є аналіз розвитку етичних засад професійної поведінки адвоката у період 1999–2018 років та відповідність їх Конституції України, законам України та загальноновизнаним міжнародним стандартам професійної поведінки.

Звіт складається із вступу, семи частин, висновків, списку використаних джерел та додатку.

При складенні звіту враховані основні міжнародні документи, які визначають етичні стандарти адвокатської діяльності, Конституція України, Закон України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», ПАЕ в редакціях 1999, 2012 та 2017 років, Звіт по результатах оцінки потреб адвокатського самоврядування в Україні в рамках Проєкту «Консолідація реформи правосуддя в Україні», що реалізується РЄ в 2017–2018 рр., Тіньовий звіт «Адвокатура України: уроки перших років самоврядності» ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив» та інформація з відкритих джерел.

¹ Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015 <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>

1. ЗАГАЛЬНОВИЗНАНІ ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ АДВОКАТІВ

Наявність та дотримання адвокатами етичних норм професійної поведінки є одним із загальновизнаних міжнародних стандартів адвокатської діяльності.

Відповідно до Основних положень про роль адвокатів ООН²:

- професійні асоціації адвокатів відіграють важливу роль у підтримці професійних стандартів та етичних норм (преамбула);
- уряди, професійні асоціації адвокатів та навчальні інститути мають забезпечити адвокатам знання етичних обов'язків (п. 9);
- уряди мають забезпечити адвокатам виключення можливості піддавати покаранню або погрожувати його застосуванням та можливості обвинувачення, адміністративних, економічних й інших санкцій за дії, вчинені відповідно до етичних норм (пп. «в» п. 16);
- при здійсненні своїх прав на свободу висловлювань та об'єднань в асоціації адвокати повинні керуватися законом, визнаними професійними стандартами та етичними правилами (п. 23);
- професійні асоціації мають кооперуватися з урядами для забезпечення права кожного на рівний та ефективний доступ до юридичної допомоги, щоб адвокати, за відсутності недоречного стороннього втручання, були здатні давати поради й допомагати своїм клієнтам згідно з законом, визнаними професійними стандартами та етичними правилами (п. 25);

- всі дисциплінарні процедури повинні бути визначені відповідно до кодексу професійної поведінки, іншими визнаними стандартами та етичними нормами юридичної професії (п. 29).

В країнах ЄС основними документами, які визначають етичні стандарти професійної поведінки адвоката, є:

- Кодекс поведінки європейських адвокатів, прийнятий на пленарній сесії ССВЕ 28 жовтня 1988 року зі змінами, ухваленими на пленарних засіданнях ССВЕ 28 листопада 1998 року, 6 грудня 2002 року та 19 травня 2006 року³;
- Хартія основних принципів європейської адвокатської професії, ухвалена на пленарному засіданні ССВЕ 25 листопада 2006 року⁴;
- національні кодекси професійної поведінки країн-членів.

Хартія основних принципів європейської адвокатської професії визначає 10 основних принципів адвокатської професії у ЄС, до яких, зокрема, належать:

- а) незалежність адвоката і свобода адвоката щодо ведення справи клієнта;
- б) право та обов'язок адвоката зберігати конфіденційність справ клієнта та дотримуватися професійної таємниці;

² Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам 27 серпня – 7 вересня 1990 року <https://www.un.org/ruleoflaw/files/UNBasicPrinciplesontheRoleofLawyers.pdf>

³ Кодекс поведінки європейських адвокатів від 28 жовтня 1988 року (із змінами та доповненнями) [http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/kodeks_povedinky_yevropeyskykh_advokativ\(ukr\).pdf](http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/kodeks_povedinky_yevropeyskykh_advokativ(ukr).pdf)

⁴ Хартія основних принципів європейської адвокатської професії від 25 листопада 2006 року <http://tomorrowlawyer.org/wp-content/uploads/2017/03/%D0%A5%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D1%8F.pdf>

c) уникнення конфлікту інтересів як між різними клієнтами, так і між клієнтом і адвокатом;

d) честь та гідність адвокатської професії, добросовісність та бездоганна репутація окремого адвоката;

e) лояльність до клієнта;

f) справедливе ставлення до клієнтів у питаннях гонорару;

g) професійна компетентність адвоката;

h) повага до колег по професії;

i) повага до верховенства права та справедливого здійснення правосуддя;

j) саморегулювання адвокатської професії.

Відповідно до Рекомендації Комітету Міністрів РЄ R (2000)21 про свободу здійснення професії адвоката⁵, адвокатським асоціаціям або іншим професійним об'єднанням адвокатів належить розробити професійні стандарти і кодекси поведінки та забезпечити, щоб при захисті законних прав та інтересів своїх клієнтів адвокати були зобов'язані діяти незалежно, сумлінно і справедливо (п. 1 Принципу III). У випадках, коли адвокати не діють у відповідності з професійними стандартами, викладеними в кодексах професійної поведінки, які розроблені асоціаціями адвокатів чи іншими професійними об'єднаннями адвокатів або встановлені законодавством, слід вживати належних заходів, включаючи дисциплінарне провадження.

Прийняття Кодексу поведінки європейських адвокатів мало на меті, щоб викладені у ньому положення:

- були визнані в якості висловлення консенсусу всіх адвокатських асоціацій та правових товариств ЄС та ЄЕП;
- були якомога швидше прийняті як такі, що підлягають виконанню, відповідно до процедур, що регулюють міжнародну діяльність адвокатів, існуючих як у межах будь-якої держави окремо, так і усього ЄС чи ЄЕП;
- приймалися до уваги в процесі перегляду національних деонтологічних правил і правил професійної практики з метою їх подальшої прогресивної гармонізації;
- щоб тлумачення і застосування національних деонтологічних правил і правил професійної практики, в міру можливості, здійснювалося у відповідності до положень цього кодексу.

Отже, дотримання адвокатами етичних норм і правил є загальноновизнаним міжнародним стандартом організації та діяльності адвокатури, необхідною передумовою повноцінного функціонування адвокатури, виконання нею її важливої соціальної ролі в демократичному суспільстві.

⁵ Рекомендація Комітету Міністрів РЄ R (2000)21 про свободу здійснення професії адвоката від 25 жовтня 2000 року https://www.asianajaliitto.fi/files/19/R2000-21_Freedom_of_exercise_of_the_profession_of_lawyer.pdf

2. ПАЕ ВІД 1 ЖОВТНЯ 1999 РОКУ

Закон України «Про адвокатуру» від 19 грудня 1992 року⁶ в тексті Присяги адвоката України (ст. 15 Закону) закріплював обов'язок адвоката у своїй професійній діяльності суворо додержуватися законодавства України, міжнародних актів про права та свободи людини, ПАЕ.

До 1 жовтня 1999 року в Україні не існувало органу, який був наділений повноваженнями щодо укладення та затвердження ПАЕ. ВККА при КМУ лише розглядала скарги на рішення КДКА (ст. 14 Закону). Натомість з'їзд адвокатів України, повноваження якого були визначені ст. 131 Конституції України та ст. 5 Закону України «Про Вищу раду юстиції», також не був наділений відповідними повноваженнями.

1 жовтня 1999 року ВККА при КМУ на реалізацію повноважень, наданих їй Положенням «Про Вищу кваліфікаційну комісію адвокатури (зі змінами та доповненнями, внесеними Указом Президента України «Про деякі заходи щодо підвищення рівня роботи адвокатури» від 30 вересня 1999 року №1240/99)⁷, схвалила ПАЕ (надалі – «ПАЕ 1999 року»)⁸.

Зміст ПАЕ 1999 року багато в чому повторював норми Кодексу поведінки європейських адвокатів в редакції 28 листопада 1998 року. ПАЕ 1999 року складалась з преамбули та 9 розділів, які містили 81 статтю. Розділи ПАЕ 1999 року були присвячені загальним положенням, основним принципам адвокатської етики, відносинам адвоката з клієнтами, з судом та іншими учасниками судового процесу, з іншими органами та особами та між адвокатами; дотриманню норм адвокатської етики в громадській, науковій та публіцистичній діяльності адвоката; адвокатському

об'єднанню як суб'єкту відносин щодо забезпечення дотримання ПАЕ та відповідальності за їх порушення.

У преамбулі ПАЕ 1999 року зазначалось, що дотримання адвокатами особливих деонтологічних вимог і правил розглядається світовою адвокатською спільнотою як необхідна передумова повноцінного функціонування адвокатури, виконання нею важливої соціальної ролі в демократичному суспільстві, що ПАЕ мають на меті уніфіковане закріплення традицій та досвіду української адвокатури у сфері тлумачення норм адвокатської етики, а також загальновизначених деонтологічних норм і правил, прийнятих у міжнародному адвокатському співтоваристві. Також, у Преамбулі ПАЕ 1999 року було зазначено, що вони:

- слугують обов'язковою для використання адвокатами системою орієнтирів при збалансуванні, практичному узгодженні ними своїх багатоманітних, іноді суперечливих професійних прав та обов'язків;
- закріплюють єдину систему критеріїв оцінки етичних аспектів поведінки адвоката у дисциплінарному провадженні КДКА.

У ПАЕ 1999 року вперше було:

- визначено завдання ПАЕ та їх співвідношення із законодавством про адвокатуру;
- покликані слугувати системою орієнтирів для адвокатів при збалансуванні, практичному узгодженні ними своїх багатоманітних професійних прав та обов'язків;

⁶ Закон України «Про адвокатуру» від 19 грудня 1992 року <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2887-12>

⁷ Указ Президента України «Про деякі заходи щодо підвищення рівня роботи адвокатури» від 30 вересня 1999 року №1240/99 <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1240/99>

⁸ Правила адвокатської етики схвалені ВККА при КМУ від 1 жовтня 1999 року http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS128.html

- мають закріпити єдину систему критеріїв оцінки етичних аспектів поведінки адвоката у дисциплінарному провадженні КДКА при оскарженні дій адвоката як таких, що порушують Присягу адвоката через порушення ПАЕ;
- не відмінюють і не замінюють положень законодавства про адвокатуру, а доповнюють і конкретизують його;
- визначено дію ПАЕ за предметом, колом осіб та в часі:
  - поширюються на всі види професійної діяльності адвоката, і в частині, визначеній ПАЕ, – на іншу його діяльність (дії), яка може вступити в суперечність з професійними обов'язками адвоката або підірвати престиж адвокатської професії;
- визначено ВККА як орган, наділений правом офіційного тлумачення ПАЕ;
- введено нову термінологію (клієнт, гонорар, тощо);
- закріплено 10 основних принципів адвокатської етики:
  - незалежність;
  - дотримання законності;
  - домінантність інтересів клієнтів;
  - неприпустимість представництва клієнтів з суперечливими інтересами;
  - конфіденційність;
  - компетентність та добросовісність;
  - чесність і порядність;
  - повага до адвокатської професії;
  - культура поведінки;
  - обмежене рекламування діяльності адвокатів;
- встановлені вимоги до змісту рекламних об'яв або інших рекламних матеріалів щодо професійної діяльності адвоката (адвокатського об'єднання);
- закріплені поняття та істотні умови угоди про надання правової допомоги;
- визначені фактори, що повинні братися до уваги при визначенні обґрунтованого розміру гонорару;
- передбачено можливість притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за порушення ПАЕ.

Отже, ПАЕ 1999 року готувались у відповідності до Кодексу поведінки європейських адвокатів в редакції 28 листопада 1998 року та, в цілому, відповідали кращим європейським практикам адвокатської деонтології.

3. ВРЕГУЛЮВАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ У ЗАКОНІ УКРАЇНИ «ПРО АДВОКАТУРУ ТА АДВОКАТСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ» ВІД 5 ЛИПНЯ 2012 РОКУ

На відміну від Закону України «Про адвокатуру» від 19 грудня 1992 року, який закріплював обов'язок адвоката у своїй професійній діяльності суворо додержуватися ПАЕ, в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року⁹ істотно посилюють значення ПАЕ, зокрема:

- кваліфікаційний іспит полягає у виявленні в особі, яка виявила бажання стати адвокатом, в тому числі теоретичних знань з адвокатської етики (ч. 2 ст. 9 Закону);
- обов'язок дотримання ПАЕ зберігся в оновленому тексті присяги адвоката (ч. 1 ст. 11 Закону);
- під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, ПАЕ та договором про надання правової допомоги (ч. 1 ст. 20 Закону);
- обов'язок дотримання ПАЕ є одним із професійних обов'язків адвоката (п. 1 ч. 1 ст. 21 Закону);
- зміст договору про надання правової допомоги не може суперечити присязі адвоката України та ПАЕ (ч. 5 ст. 27 Закону);
- адвокату забороняється укладати договір про надання правової допомоги, він зобов'язаний відмовитися від виконання договору, укладеного адвокатом, АБ або АО, якщо результат, досягнення якого бажає клієнт, або засоби його досягнення, на яких він наполягає, суперечать ПАЕ (п. 2 ч. 1 ст. 28 Закону);
- порушення ПАЕ є дисциплінарним проступком та підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності (п. 3 ч. 2 ст. 34 Закону);
- систематичне або грубе одноразове порушення ПАЕ (оціночне поняття) є підставою для накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у виді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від 1 місяця до 1 року (п. 3 ч. 2 ст. 31 Закону);
- систематичне або грубе одноразове порушення ПАЕ, що підриває авторитет адвокатури України, є підставою для накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у виді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю;
- про надзвичайну важливість правил адвокатської етики для адвокатів в Україні свідчить те, що виключну компетенцію щодо їх затвердження має з'їзд адвокатів України (п. 3 ч. 7 ст. 54 Закону).

Окрім того, про надзвичайну важливість ПАЕ свідчить ч. 5 п. 14 оновленого Порядку підвищення кваліфікації адвокатами України, затвердженого рішенням РАУ від 16 лютого 2013 року №85 (зі змінами та доповненнями), відповідно до якого, адвокат має отримати не менше ніж 6 залікових балів з необхідних 30 за навчання з етики та стандартів професійної діяльності протягом 3-річного періоду оцінювання підвищення кваліфікації¹⁰.

⁹ Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>

¹⁰ Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України затверджений рішенням РАУ від 16 лютого 2013 року http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/poryadki/2018-06-01-poryadki-82_5b5835640f4ad.pdf

Отже, за діючим законодавством України про адвокатуру та адвокатську діяльність:

- дотримання ПАЕ є одним з основних професійних обов'язків адвоката;
- порушення ПАЕ є дисциплінарним проступком і може бути підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності;
- систематичне або грубе одноразове порушення ПАЕ є підставою для накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від 1-го місяця до 1-го року;
- таке ж порушення, що підриває авторитет адвокатури України, є підставою для накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю;
- постійному навчанню адвокатів з питань етики та стандартів професійної діяльності приділяється особлива увага.

4. ПАЕ ВІД 17 ЛИСТОПАДА 2012 РОКУ

Прийняття Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року, Закону України «Про безоплатну правову допомогу» 2 червня 2011 року, нового Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року зумовило необхідність прийняття нової редакції ПАЕ (надалі – «ПАЕ 2012 року»)¹¹. 17 листопада 2012 року нові ПАЕ були затверджені Установчим з'їздом адвокатів України, якій відбувся в готелі «Русь». За основу цих Правил були взяті ПАЕ 1999 року.

Нові ПАЕ склались з преамбули та 10-ти розділів, які містять 67 статей.

ПАЕ, затверджені установчим з'їздом адвокатів 17 листопада 2012 року:

- є скороченою та дещо зміненою версією ПАЕ, схвалених ВККА при КМУ 1 жовтня 1999 року (вилучено 14 статей):
  - з принципів адвокатської етики вилучено принципи чесності і порядності та культури поведінки;
  - суттєво скорочено вимоги щодо рекламування адвокатської діяльності;
  - вилучено перелік факторів, що повинні братись до уваги при визначенні обґрунтованого розміру гонорару, тощо;
- вперше були оприлюднені на офіційному сайті ВКДКА 18 січня 2013 р. (через більш ніж 2 місяці після їх затвердження);
- наслідком тривалої затримки оприлюднення ПАЕ 2012 року стала поява нових положень та додаткової статті, яких не було у тексті проекту ПАЕ, що виносився на голосування на Установчому з'їзді адвокатів, зокрема, щодо:

- критики діяльності, рішень, порядку формування, членів ОАС (ч. 3 ст. 12),
- покладення на адвокатів, яких обрано до ОАС, обов'язку брати участь в роботі ОАС, до яких їх обрано, не допускати дій чи бездіяльності, що завдають шкоди адвокатурі в цілому, або блокують роботу окремих ОАС (ч. 3 ст. 65),
- застосування заходів дисциплінарної відповідальності в порядку, передбаченому рішеннями з'їзду, актами РАУ, НААУ, визначення органу який здійснює дисциплінарне провадження стосовно адвоката-члена ОАС та за скаргами адвокатів-членів ОАС (ч. 1 та 2 ст. 66);
- тлумачаться з'їздом адвокатів України та РАУ (ст. 5), а не ВКДКА, як мало би бути, оскільки саме ВКДКА відповідно до п. 2 ч. 4 ст. 52 Закону узагальнює дисциплінарну практику КДКА.

Отже, розробка та затвердження ПАЕ 2012 року відбувались без широкого обговорення з адвокатами, без узгодження концепції змін, мети і засобів їх втілення. Вилучення та зміна частини норм ПАЕ проводились без належних обґрунтувань та роз'яснень необхідності таких змін адвокатській спільноті. Текст ПАЕ після затвердження установчим з'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 року було доповнено новими положеннями та додатковою статтею, яких не було у тексті проекту ПАЕ, що виносився на голосування на Установчому з'їзді адвокатів, зокрема, щодо критики діяльності, рішень, порядку формування, членів ОАС, покладення на адвокатів, яких обрано до ОАС, обов'язку брати участь в роботі ОАС, до яких їх обрано, не допускати дій чи бездіяльності, що завдають шкоди адвокатурі в цілому, або блокують роботу окремих ОАС, застосування заходів дисциплінарної відповідальності в порядку, передбаченому рішеннями з'їзду, актами РАУ, НААУ, визначення органу, який здійснює дисциплінарне провадження стосовно адвоката-члена ОАС та за скаргами адвокатів-членів ОАС.

¹¹ Правила адвокатської етики, затверджені Установчим з'їздом адвокатів України від 17 листопада 2012 року https://www.ccbе.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/National_Regulations/DEON_National_CoC/UK_Ukraine_UNBA_Rules_of_Professional_Conduct.pdf

5. КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ ПРИ НААУ

Рішенням РАУ № 158 від 1 червня 2013 року, з метою сприяння впровадженню, дотриманню та удосконаленню ПАЕ, створено Комітет з питань адвокатської етики при НААУ, який діє на підставі Положення, затвердженого рішенням РАУ № 24 із змінами, внесеними рішенням РАУ № 173 від 25 жовтня 2014 року¹².

Відповідно до Положення основними завданнями Комітету є сприяння впровадженню, дотриманню та удосконаленню ПАЕ (п. 3 Положення). На виконання своїх основних завдань Комітет:

- розробляє механізми забезпечення реалізації ПАЕ;
- вивчає, аналізує та узагальнює професійні вимоги до діяльності і правила поведінки різних професійних і соціальних груп в Україні та за кордоном, готує рекомендації щодо їх врахування при впровадженні, застосуванні і удосконаленні ПАЕ;
- готує роз'яснення з'їзду адвокатів України або РАУ щодо ПАЕ та з приводу конфлікту інтересів;
- здійснює моніторинг та узагальнення практики застосування ПАЕ;
- розробляє пропозиції щодо удосконалення ПАЕ;
- розробляє пропозиції до рішень з'їзду адвокатів України, актів РАУ, Голови НААУ, РАУ, а також нормативно-правових актів з питань адвокатської етики та з приводу конфлікту інтересів;
- розглядає звернення в межах своїх повноважень;

- здійснює іншу діяльність в межах повноважень, визначених цим Положенням (п. 4 Положення).

Про результати діяльності комітету відомо зі звітів про роботу комітету з питань адвокатської етики при НААУ, оприлюднених у річних звітах НААУ за 2016¹³ та 2017¹⁴ роки.

У звіті комітету за 2016 рік зазначено, що *«На думку Голови Комітету, членів Комітету, робота Комітету у зв'язку зі специфічністю покладених на нього завдань та спілкування з колегами має певну конфіденційну складову, щодо реальних відповідей та суті звернень до Комітету. Основний принцип роботи, який бачить для себе Комітет, – принцип медіації між сторонами конфлікту, чи сторонами проблемної ситуації. Основна робота – надання роз'яснень та привертання уваги до проблематики адвокатської етики, певний контроль додержання адвокатами Правил адвокатської етики, консультування та корегування поведінки адвокатів у спірних ситуаціях застосування Правил, освітня та виховна концепція презентування Правил для адвокатської спільноти»*.

Також у звіті Комітету за 2016 рік зазначається, що *«Комітет продовжує брати участь в актуалізації питань адвокатської етики в рамках семінарів з підвищення кваліфікації адвокатів, що організуються НААУ. Таких лекцій за 2016 рік було прочитано Головою Комітету та адвокатом Діаною Назаренко – 10, в тому числі і тих, які організовувались за ініціативою регіональних рад адвокатів. Розроблені нові лекційні програми в рамках семінарів по навчанню та підвищенню кваліфікації адвокатів, створені електронні презентації для*

¹² Положення про Комітет з питань адвокатської етики при Національній асоціації адвокатів, затверджене рішенням РАУ № 24 із змінами, внесеними рішенням РАУ № 173 від 25 жовтня 2014 року <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/2014.10.25-pologennya-173.pdf>

¹³ Звіт Національної асоціації адвокатів України за 2016 рік http://unba.org.ua/assets/uploads/news/zvity/UNBA_ANNUAL_REPORT_2016.pdf С. 64

¹⁴ Звіт Національної асоціації адвокатів України за 2017 рік http://unba.org.ua/assets/uploads/O43909f19cbe525d4f62_file.pdf С. 66.

більш комфортного наочного сприйняття лекцій, що в більшості презентовані на семінарах адвокатом Д. Назаренко».

У звіті Комітету за 2016 рік зазначено, що «враховуючи певну конфіденційність роботи Комітету, на думку Голови не має підстав для детального звіту по діяльності Комітету, оскільки такий перелік може негативно вплинути на імідж та ділову репутацію Комітету».

У звіті за 2017 рік зазначено, що «у 2017 році Комітет в особі своїх представників адвокатів А. Циганкова та Д. Назаренко продовжує брати участь в семінарах НААУ з підвищення кваліфікації адвокатів шляхом висвітлення проблемних та актуальних питань адвокатської етики. Такі доповіді за 2017 рік було прочитано майже по всіх регіонах України, розроблено доповіді та презентації з урахуванням нової редакції Правил адвокатської етики.

На думку Голови Комітету, членів Комітету, робота Комітету у зв'язку зі специфічністю покладених на нього завдань та спілкування з колегами має певну конфіденційну складову, щодо реальних відповідей та суті звернень до Комітету.

Усього за 2017 рік до Комітету надійшло 5 звернень щодо порушення правил адвокатської етики».

На думку автора, зазначене свідчить про низьку інституційну спроможність Комітету щодо більш детального і глибокого дослідження питання імплементації ПАЕ, зокрема:

- розробки механізмів забезпечення реалізації ПАЕ;
- здійснення моніторингу та узагальнення практики КДКА та ВКДКА при притягненні адвокатів до дисциплінарної відповідальності за порушення ПАЕ;
- розробки пропозицій щодо удосконалення ПАЕ відповідно до загальновизнаних міжнародних стандартів адвокатської деонтології;
- проведення підвищення кваліфікації адвокатів із питань застосування ПАЕ.

Отже, Комітет з питань адвокатської етики при НААУ, створений рішенням РАУ № 158 від 1 червня 2013 року, має низьку інституційну спроможність щодо більш детального і глибокого дослідження питання імплементації ПАЕ та забезпечення постійного навчання з етики та стандартів професійної діяльності.

6. ПАЕ ВІД 17 ЛИСТОПАДА 2012 РОКУ

9 червня 2017 року Звітно-виборний з'їзд адвокатів України затвердив нову редакцію ПАЕ (надалі – «ПАЕ 2017 року»)¹⁵.

Нова редакція ПАЕ від 9 червня 2017 року:

- відсутність транспарентності в розробці та прийнятті ПАЕ в редакції 2017 року (робоча група з 7 осіб, без широкого обговорення з адвокатами та науковцями, без узгодження концепції змін, мети і засобів їх втілення, без оприлюднення проекту, вручення делегатом з'їзду в день його голосування та направлення проекту за день до проведення з'їзду)¹⁶;
- сумнівна легітимність ПАЕ 2017 року через відсутність кворуму під час голосування (112 голосів з необхідних 143), оскільки Рішення з'їзду адвокатів України приймаються шляхом голосування більшістю голосів делегатів, що беруть участь у з'їзді (ч. 8 ст. 54 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»);
- оприлюднення нової редакції ПАЕ 18 липня 2017 року (на 40-й день після прийняття) на тлі відповідей, що текст не готовий, на запити адвокатів протягом цього часу щодо отримання тексту ПАЕ;
- вилучення з преамбули положення про те, що ПАЕ закріплюють єдину систему критеріїв оцінки етичних аспектів поведінки адвоката у дисциплінарному провадженні КДКА;
- вилучення з принципу незалежності та свободи адвоката у здійсненні адвокатської діяльності (ст. 6) положень:
  - ч. 3 про те, що «адвокат зобов'язаний не допускати в своїй професійній діяльності компромісів, що впливали б на його незалежність, з метою догодити суду, іншим державним органам, третім особам або клієнту, якщо такі компроміси розходяться з законними інтересами клієнта та перешкоджають належному здійсненню адвокатської діяльності»;
  - ч. 4 про те, що «адвокат не повинен займатися іншою діяльністю, яка ставила б його в будь-яку залежність від інших осіб чи підпорядкувала б його вказівкам або правилам, які можуть увійти в суперечність з нормами чинного законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність і цими Правилами, або можуть іншим чином перешкоджати вільному й незалежному здійсненню ним адвокатської діяльності»;
  - ч. 5 про те, що «Адвокат не повинен ділити гонорар, отриманий від клієнта, з іншими особами, окрім адвоката, що раніше виконував це доручення, та спадкоємців померлого адвоката, частково виконане доручення якого він прийняв» та встановлення протилежної норми, згідно з якою «Адвокат може ділити свій гонорар з іншими особами, якщо це не заборонено актами законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність»;
- зміна ролі НААУ у забезпеченні незалежності адвоката (ч. 5 ст. 6):
  - вилучено положення про те, що НААУ, органи адвокатського самоврядування в межах своєї компетенції мають всіляко сприяти гарантуванню незалежності адвоката;
  - перейменування принципу домінантності інтересів клієнта на пріоритетність інтересів клієнта не відповідає принципу лояльності до клієнта, закріпленому у Хартії основних принципів європейської ад-

¹⁵ Правила адвокатської етики затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 9 червня 2017 року http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf

¹⁶ Кухнюк Дмитро. Нові ПАЕ як дзеркало адвокатського самоврядування в Україні // Юридична газета. – 3 жовтня 2017 року <http://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/novi-pae-yak-dzerkalo-advokatskogo-samovryaduvannya-v-ukrayini.html>

вокатської професії (ст. 8);

- формулювання принципу неприпустимості конфлікту інтересів (ч. 1 ст. 9) не у відповідності з загально визнаними міжнародними стандартами, оскільки не враховує можливого конфлікту інтересів між різними клієнтами адвоката;
- вилучення з тексту ст. 31 «Етичні обмеження щодо майнових угод адвоката з клієнтом», яка передбачала, що адвокат не може укладати з клієнтом, доручення якого перебуває в його провадженні, договорів майнового характеру, окрім договорів про засоби забезпечення зобов'язань клієнта щодо сплати гонорару або погашення фактичних видатків, пов'язаних з виконанням доручення;
- встановлення заборони адвокату з системи БВПД на укладення договору на надання професійної правничої (правової) допомоги цьому ж клієнту у цьому провадженні, а також з цих самих чи пов'язаних з ними обставинах, за якими адвоката було залучено для надання БВПД, що порушує право клієнта на вільний вибір захисника, закріплене у статті 59 Конституції України;
- вилучення низки положень щодо відносин із судом та особливостей поведінки адвоката в ході судового розгляду справи (ст. 42), заміна їх відсилочною нормою до процесуального законодавства, законодавства про судоустрій та адвокатуру, які не містять етичних норм професійної поведінки;
- вилучення засади колегіальності у відносинах між адвокатами (ч. 1 ст. 50);
- наділення РАУ, НААУ правом встановлювати засади адвокатської діяльності (ч. 1 ст. 50) всупереч п. 14 ст. 92 та ч. 3 ст. 131–2 Конституції України;
- ускладнення порядку реагування адвоката на не законні або неетичні дії колеги, встановлення обов'язку звернення до РАУ до реагування в порядку звернення до КДКА (ч. 3, 4 ст. 52);

- доповнення новим розділом про дотримання ПАЕ в мережі Інтернет, положення якого передбачають:
  - істотне обмеження адвоката у свободі висловлювань у соцмережах та при поширенні інформації у мережі Інтернет;
  - визначення допустимості участі адвоката у соціальних мережах суцільно на основі оціночних понять та у залежності від розсуду органів, наділених правом офіційного тлумачення ПАЕ та дисциплінарними повноваженнями (ч. 1 ст. 57);
  - визначення можливості встановлення додаткових професійних обов'язків адвоката рішеннями з'їзду та РАУ (ч. 2 ст. 57) всупереч ст. 21, ч. 7. ст. 54 та ч. 4 ст. 55 Закону;
  - запровадження десяти принципів використання адвокатом соцмереж, Інтернет-форумів та інших форм спілкування в мережі Інтернет, які у переважній більшості не відповідають принципам ПАЕ, яких адвокат має дотримуватись у реальному житті та інших відносинах (ч. 3 ст. 57);
- ч. 2, 3, 4 ст. 70 ПАЕ, які розкривають поняття конституційного принципу презумпції невинуватості, охоплюється ч. 7 ст. 70 ПАЕ, що призводить до дублювання положень ПАЕ.

Отже, розробка та затвердження нової редакції ПАЕ 9 червня 2017 року відбувались без широкого обговорення з адвокатами та науковцями, без узгодження концепції змін, мети і засобів їх втілення. Вилучення та зміна частини норм ПАЕ проводилась без належних обґрунтувань та роз'яснень необхідності таких змін адвокатській спільноті. Затвердження нової редакції ПАЕ Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 року без встановленого ч. 8 ст. 54 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» кворуму можуть істотно вплинути на легітимність ПАЕ та наслідки їх застосування в дисциплінарній та судовій практиці.

7. ВІДПОВІДНІСТЬ ЧИННИХ ПАЕ ЗАГАЛЬНОВИЗНАНИМ МІЖНАРОДНИМ СТАНДАРТАМ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ТА ЗАКОНАМ УКРАЇНИ

На думку автора, низка норм ПАЕ 2017 року не відповідає загальноновизнаним міжнародним стандартам професійної поведінки, Конституції України, Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», іншим законам України. Зокрема, до таких норм належать:

- формулювання принципу неприпустимості конфлікту інтересів (ч. 1 ст. 9) не у відповідності з загальноновизнаними міжнародними стандартами, оскільки не враховує можливого конфлікту інтересів між різними клієнтами адвоката;
- зміна ролі НААУ у забезпеченні незалежності адвоката, оскільки НААУ, органи адвокатського самоврядування більше не повинні всіляко сприяти гарантуванню незалежності адвоката (ч. 5 ст. 6);
- наділення РАУ, НААУ правом встановлювати застави адвокатської діяльності (ч. 1 ст. 50) всупереч п. 14 ст. 92 та ч. 3 ст. 131–2 Конституції України;
- встановлення заборони адвокату з системи БВПД на укладення договору на надання професійної правничої (правової) допомоги цьому ж клієнту у цьому провадженні, а також з цих самих чи пов'язаних з ними обставинах, по яких адвоката було залучено для надання БВПД (суперечить ст. 59 Конституції України в частині права кожного на вільний вибір захисника своїх прав);
- визначення можливості встановлення додаткових

професійних обов'язків адвоката рішеннями з'їзду та РАУ (ч. 2 ст. 57) всупереч ст. 21, ч. 7. ст. 54 та ч. 4 ст. 55 Закону.

У Звіті по результатах оцінки потреб адвокатського самоврядування в Україні в рамках Проекту «Консолідація реформи правосуддя в Україні», що реалізується РЄ в 2017–2018 рр.¹⁷ відзначається необхідність проведення перевірки ПАЕ в діючій редакції на предмет їх відповідності європейським стандартам. Експерти РЄ також зазначають, що розповсюдженою практикою європейських асоціацій адвокатів, у тому числі ССВЕ, є підготовка коментарів до Кодексу поведінки. Крім того, варто поширювати огляди рішень ВКДКА з публікацією у Віснику НААУ. Автор погоджується з необхідністю проведення детального і глибокого аналізу ПАЕ на предмет відповідності загальноновизнаним міжнародним стандартам адвокатської деонтології з метою подальшого вдосконалення ПАЕ.

На думку автора, після приведення діючої редакції ПАЕ у відповідність із загальноновизнаними міжнародними стандартами адвокатської деонтології також буде доцільною розробка постатейного науково-практичного коментаря ПАЕ з урахуванням узагальнень дисциплінарної практики КДКА та ВКДКА щодо притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності за порушення ПАЕ.

Відповідно до висновків Тіньового звіту «Адвокатура України: уроки перших років самоврядності» ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив»: «етичні стандар-

¹⁷ Звіт по результатах оцінки потреб адвокатського самоврядування в Україні в рамках Проекту «Консолідація реформи правосуддя в Україні», що реалізується РЄ в 2017–2018 рр.

ти адвокатури України не відповідають міжнародним стандартам адвокатської діяльності, дисциплінарна система недосконало врегульована на законодавчому рівні, дисциплінарна практика непрозора, відсутній її аналіз, який міг би використовуватись, зокрема, для удосконалення етичних стандартів та планування підвищення кваліфікації адвокатів»¹⁸.

Відповідно до Рекомендацій за результатом експертного аналізу змісту правил адвокатської етики у світлі міжнародних стандартів¹⁹, підготовлених професором Колумбійської школи права у складі Католицького університету США на замовлення Програми реформування сектору юстиції «Нове правосуддя», чинні ПАЕ 2017 року потребують суттєвого вдосконалення та з метою:

- поділу на обов'язкові приписи та коментарі до них;
- визначення підрозділів та перегляду логічної структури статей;

- усунення недоречних повторень в тексті;
- зменшення обсягу та приведення у більш зручну для читача форму;
- додання статті із визначенням термінів, що вживаються в тексті.

Професійне обговорення вказаних рекомендацій в форматі круглого столу по темі «Правила адвокатської етики в Україні: практика застосування та перспективи вдосконалення», організованого Програмою USAID «Нове правосуддя» спільно з ВКДКА та Координаційним центром з надання безоплатної правової допомоги, відбулося у м. Києві 11 вересня 2018 року, участь у якому взяли адвокати, експерти та представники регіональних центрів БВПД.

---

¹⁸ Тіньовий звіт «Адвокатура України: уроки перших років самоврядності» ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив» http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/Shadow_Report_Bar_19.09.2018pdf-1.pdf

¹⁹ Див.: <http://newjustice.org.ua/uk/novini/vidbulosya-profesijne-obgovorennja-pravila-advokatskoyi-etiki-praktika-zastosuvannya-ta-perspektivi-vdoskonalennja/>

8. ВРЕГУЛЮВАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ У ПРОЕКТІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО АДВОКАТУРУ ТА АДВОКАТСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ» ВІД 6 ВЕРЕСНЯ 2018 РОКУ №9055, ВНЕСЕНОГО ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ, ТА АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДО НЬОГО ЗАКОНОПРОЕКТАХ

У проекті Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 6 вересня 2018 року №9055 (надалі – «проект 9055»), ПАЕ:

- є правовою основою діяльності адвокатури України (ч. 2 ст. 3 проекту 9055);
- кваліфікаційний іспит полягає у перевірці рівня професійної підготовки особи, яка виявила намір стати адвокатом, а саме володіння нею необхідними теоретичними знаннями у сфері права та знанням ПАЕ (ч. 1 ст. 9 проекту 9055);
- обов'язок дотримання ПАЕ зберігся в оновленому тексті присяги адвоката (ч. 1 ст. 10 проекту 9055);
- адвокатське об'єднання несе відповідальність за дотримання учасниками адвокатського об'єднання або адвокатами, які перебувають з цим об'єднанням у трудових відносинах, ПАЕ (ч. 8 ст. 14 проекту 9055);
- помічник адвоката зобов'язаний дотримуватися ПАЕ, відповідальність за порушення помічником адвоката ПАЕ несе адвокат (ч. 4 ст. 15 проекту 9055);
- під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, ПАЕ та договором про надання правової допомоги (ч. 1 ст. 20 проекту 9055);
- обов'язок дотримання ПАЕ є одним із професійних обов'язків адвоката (п. 1 ч. 1 ст. 21 проекту 9055);
- адвокат, який суміщає адвокатську діяльність зі статусом посадової особи господарського товариства або іншої юридичної особи, зобов'язаний дотримуватись ПАЕ (ч. 4 ст. 29 проекту 9055);
- адвокат, який працює в органі державної влади, іншому державному органі або в органі місцевого самоврядування, зобов'язаний дотримуватись ПАЕ (ч. 7 ст. 30 проекту 9055);
- адвокат, який працює в органі державної влади, іншому державному органі або в органі місцевого самоврядування, має право відмовитися від виконання доручення свого роботодавця, якщо виконання такого доручення призведе до порушення ПАЕ (ч. 8 ст. 30 проекту 9055);
- зміст договору про надання правової допомоги не може суперечити присязі адвоката України та ПАЕ (ч. 5 ст. 32 проекту 9055);
- адвокату забороняється укладати договір про надання правової допомоги, він зобов'язаний відмовитися від виконання договору, укладеного адвокатом, АБ або АО, якщо результат, досягнення якого бажає клієнт, або засоби його досягнення, на яких він наполягає, суперечать ПАЕ (п. 2 ч. 2 ст. 33 проекту 9055);
- порушення ПАЕ є дисциплінарним проступком та підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності (п. 2 ч. 2 ст. 39 проекту 9055);
- істотне порушення ПАЕ є підставою для накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у виді зупинення права на заняття адвокатською діяль-

²⁰ Проект Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 6 вересня 2018 року №9055 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64557

ністю на строк від 1 місяця до 1 року (п. 4 ч. 2 ст. 36 проекту 9055);

- систематичного порушення ПАЕ, що підриває авторитет адвокатури та адвокатської професії, є підставою для накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у виді припинення права на заняття адвокатською діяльністю (п. 3 ч. 2 ст. 37 проекту 9055);
- встановлення та забезпечення дотримання етичних стандартів професії адвоката є одним із завдань адвокатського самоврядування (п. 3 ч. 1 ст. 50 проекту 9055);
- виключне право тлумачення ПАЕ має Вища дисциплінарна комісія адвокатури, яка узагальнює дисциплінарну практику дисциплінарних комісій адвокатів регіону (п. 3 ч. 7 ст. 62 проекту 9055);
- виключне повноваження із затвердження ПАЕ має з'їзд адвокатів (п. 4 ч. 15 ст. 64 проекту 9055).

Отже, проект 9055, істотно посилює значення ПАЕ порівняно із чинним Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

В альтернативному проекті нової редакції Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 14 вересня 2018 року № 9055-1, внесеному народним депутатом Валерієм Писаренком²¹ (надалі – «проект – 9055-1»), передбачено, що ПАЕ:

- є правовою основою діяльності адвокатури України (ч. 1 ст. 3 проекту 9055-1);
- кваліфікаційний іспит складається із тестування на виявлення теоретичних знань, зокрема, з ПАЕ (ч. 2 ст. проекту 9055-1);

- помічник адвоката зобов'язаний дотримуватися ПАЕ (ч. 4 ст. 16 (ч. 1 ст. 3 проекту 9055-1).

В іншій частині положення проекту 9055-1 щодо ПАЕ практично не відрізняються від положень діючого Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

В альтернативному проекті нової редакції Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 20 вересня 2018 року №9055-2, внесеному народним депутатом Сергієм Ківаловим та іншими народними депутатами²² (надалі –проект 9055-2»), передбачено що ПАЕ:

- є правовою основою діяльності адвокатури України (ч. 1 ст. 3 проекту 9055-2);
- помічник адвоката зобов'язаний дотримуватися ПАЕ (ч. 4 ст. 16 (ч. 1 ст. 3 проекту 9055-2).

В іншій частині положення проекту 9055-2 щодо ПАЕ також не відрізняються від положень діючого Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Отже, в обох альтернативних проектах також посилюється значення ПАЕ, оскільки, додатково до існуючих у чинному Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», передбачають, що ПАЕ є правовою основою діяльності адвокатури України, та закріплюється обов'язок помічника адвоката дотримуватися ПАЕ.

²¹ Проект Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 14 вересня 2018 року №9055-1 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64595

²² Проект Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 20 вересня 2018 року №9055-2 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64636

ВИСНОВКИ

1. Вироблення адвокатурою та дотримання адвокатами особливих етичних вимог і правил є загальноновизнаним міжнародним стандартом адвокатської діяльності та необхідною передумовою повноцінного функціонування адвокатури, виконання нею важливої соціальної ролі в демократичному суспільстві.
2. Правила адвокатської етики 1999 року готувались у відповідності до Кодексу поведінки європейських адвокатів в редакції 28 листопада 1998 року та, в цілому, відповідали кращим європейським практикам адвокатської деонтології.
3. За діючим законодавством України про адвокатуру та адвокатську діяльність:
  - дотримання Правил адвокатської етики є одним з основних професійних обов'язків адвоката;
  - порушення Правил адвокатської етики є дисциплінарним проступком і може бути підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності;
  - систематичне або грубе одноразове порушення Правил адвокатської етики є підставою для накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від 1-го місяця до 1-го року;
  - таке ж порушення, що підриває авторитет адвокатури України, є підставою для накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю;
  - постійному навчанню адвокатів з питань етики та стандартів професійної діяльності приділяється особлива увага.
4. Правила адвокатської етики, затверджені Установчим з'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 року, є суттєво скороченою редакцією Правил адвокатської етики 1999 року, з якої вилучено низку важливих норм без належних обґрунтувань та роз'яснень необхідності таких змін адвокатської спільноті. Оприлюднений 18 січня 2013 року, на сайті ВКДКА, текст Правил адвокатської етики істотно відрізнявся від тексту, затвердженого Установчим з'їздом адвокатів України, що свідчить про внесення до нього змін та доповнень поза порядком, встановленим Законом..
5. Комітет з питань адвокатської етики при НААУ, створений рішенням РАУ № 158 від 1 червня 2013 року, має низьку інституційну спроможність щодо більш детального і глибокого дослідження питання імплементації ПАЕ та забезпечення постійного навчання з етики та стандартів професійної діяльності.
6. Розробка та затвердження нової редакції Правил адвокатської етики 2017 року відбувались без обговорення з адвокатами та науковцями, без узгодження концепції змін, мети і засобів їх втілення. Вилучення та зміна частини норм ПАЕ проводилась без належних обґрунтувань та роз'яснень необхідності таких змін адвокатській спільноті. Затвердження Правил адвокатської етики 2017 року без встановленого Законом кворуму істотно впливає на легітимність Правил адвокатської етики 2017 року та наслідки їх застосування в дисциплінарній та судовій практиці.
7. Чинні Правила адвокатської етики в редакції 9 червня 2017 року в частині положень не відповідають загальноновизнаним міжнародним стандартам професійної етики адвоката, Конституції України, Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», іншим законам України та потребують суттєвого вдосконалення.
8. Проект нової редакції Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 6 вересня 2018 року №9055, та альтернативні до нього законопроекти №9055-1 від 14 вересня 2018 року та №9055 від 20 вересня 2018 року, істотно посилюють значення ПАЕ порівняно із чинним Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 року <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed19960628>
2. Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам 27 серпня – 7 вересня 1990 року http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835
3. Кодекс поведінки європейських адвокатів від 28 жовтня 1988 року (із змінами та доповненнями) [http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/kodeks_povedinky_yevropeyskykh_advokativ\(ukr\).pdf](http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/kodeks_povedinky_yevropeyskykh_advokativ(ukr).pdf)
4. Рекомендація Комітету Міністрів РЄ R (2000)21 про свободу здійснення професії адвоката від 25 жовтня 2000 року https://www.asianajaliitto.fi/files/19/R2000-21_Freedom_of_exercise_of_the_profession_of_lawyer.pdf
5. Хартія основних принципів європейської адвокатської професії від 25 листопада 2006 року <http://tomorrowlawyer.org/wp-content/uploads/2017/03/%D0%A5%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D1%8F.pdf>
6. Закон України «Про адвокатуру» від 19 грудня 1992 року <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2887-12>
7. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>
8. Положення про Вищу кваліфікаційну комісію адвокатури, затверджене Указом Президента України від 5 травня 1993 року № 155/93
9. Указ Президента України «Про деякі заходи щодо підвищення рівня роботи адвокатури» від 30 вересня 1999 року № 1240/99 <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1240/99>
10. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015 <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>
11. Правила адвокатської етики схвалені ВККА при КМУ від 1 жовтня 1999 року http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS128.html
12. Правила адвокатської етики затверджені Установчим з'їздом адвокатів України від 17 листопада 2012 року https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/National_Regulations/DEON_National_CoC/UK_Ukraine_UNBA_Rules_of_Professional_Conduct.pdf
13. Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 9 червня 2017 року http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf
14. Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України, затверджений рішенням РАУ від 16 лютого 2013 року http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/poryadki/2018-06-01-poryadki-82_5b5835640f4ad.pdf
15. Положення про Комітет з питань адвокатської етики при Національній асоціації адвокатів, затверджене рішенням РАУ № 24 із змінами, внесеними рішенням РАУ № 173 від 25 жовтня 2014 року <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/2014.10.25-pologennya-173.pdf>
16. Звіт Національної асоціації адвокатів України за 2016 рік http://unba.org.ua/assets/uploads/news/zvity/UNBA_ANNUAL_REPORT_2016.pdf
17. Звіт Національної асоціації адвокатів України за 2017 рік http://unba.org.ua/assets/uploads/043909f19cbe525d4f62_file.pdf
18. Проект Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 6 вересня 2018 року №9055 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64557
19. Проект Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 6 вересня 2018 року №9055-1 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64595
20. Проект Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 6 вересня 2018 року №9055-2 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64636
21. Звіт по результатах оцінки потреб адвокатського самоврядування в Україні в рамках Проекту «Консолідація реформи правосуддя в Україні», що реалізується РЄ в 2017–2018 рр.
22. Тіньовий звіт «Адвокатура України: уроки перших років самоврядності» ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив» http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/Shadow_Report_Bar_19.09.2018pdf-1.pdf

ДОДАТОК

11 грудня 2018 року у Житомирі відбулися міські зібрання у форматі Town Hall Meeting на тему «Професійна етика адвоката на захисті прав людини та цілей справедливого правосуддя».

Захід організовано Лабораторією законодавчих ініціатив в рамках проекту «Забезпечення доступу до правосуддя в Україні: етичні стандарти та інституційні аспекти» за підтримки Відділу з правоохоронних питань Посольства США в Україні. Проект безпосередньо спрямований на всебічне забезпечення принципу верховенства права в Україні шляхом зміцнення інституційної спроможності адвокатського самоврядування та посилення місця етичних норм і стандартів у роботі адвокатів заради кращого захисту прав людини і громадянина.

Обговорення проходило у форматі Town Hall Meeting, який представляє собою структуроване та результативне обговорення будь-яких конкретних питань, що становлять громадський інтерес, і є інструментом забезпечення участі громадян в урядуванні. Цей формат міських зібрань покликаний акцентувати роль громадського голосу в процесі прийняття політичних рішень, створивши можливості особам, відповідальним за прийняття політичних рішень, отримувати зворотній зв'язок від громадськості щодо ключових суспільних питань.

На обговорення було винесено питання шляхів перегляду та вдосконалення ПАЕ в Україні, адже високі етичні стандарти та їх дотримання адвокатами у своїй роботі є невід'ємною частиною справедливого правосуддя. Саме тому зміст цих стандартів має бути зрозумілим для всіх, насамперед, для тих людей, хто не має спеціальної юридичної освіти, але чий проблеми потребують звернення до системи правосуддя.

Враховуючи цей контекст, неабияке занепокоєння викликає актуальна ситуація з ПАЕ, остання редакція яких від 9 червня 2017 року була затверджена з'їздом адвокатів без широкого обговорення з ад-

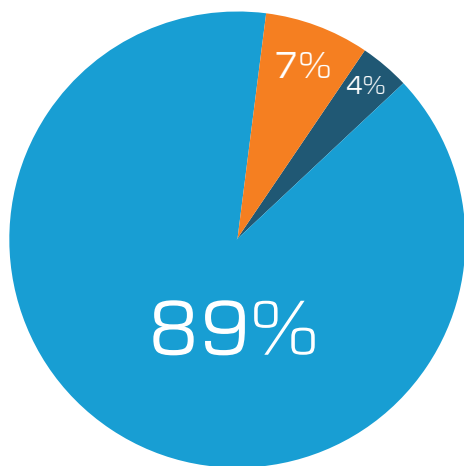
вокатами та науковцями, без узгодження концепції змін, мети і засобів їх втілення, а вилучення та зміна частини норм ПАЕ проводилися без належних обґрунтувань та роз'яснень необхідності таких змін в адвокатській спільноті.

У заході взяли участь більше 70-ти учасників, серед яких адвокати з Житомира, Коростеня, Бердичева; Регіональний представник Уповноваженого Верховної ради України з прав людини; Голова Ради адвокатів та КДКА, інші члени органів адвокатського самоврядування Житомирської області; адвокати Регіонального центру з надання БВПД у Житомирській області; представники Головного територіального управління юстиції у Житомирській області; активісти; студенти-правники та викладачі Житомирського державного університету ім. І. Франка та інших вищих навчальних закладів Житомира; правозахисники; депутати Житомирської міської ради та інші стейкхолдери.

В ході міських зібрань на тему «Професійна етика адвоката на захисті прав людини та цілей справедливого правосуддя» учасники обговорили проблему, яка стосувалася удосконалення стандартів адвокатської етики в Україні.

Під час обговорення питання стандартів адвокатської етики, учасникам було запропоновано декілька сценаріїв вирішення проблеми. Перший пропонував залишити усе без змін (status quo), обговорення якого в обов'язковому порядку потребує методологія вироблення державної політики. Другий сценарій містив пропозицію повернення до попередніх ПАЕ шляхом оскарження та скасування чинних ПАЕ в судовому порядку. Третій – розроблення і прийняття нових ПАЕ в рамках НААУ із залученням до цього якнайширших кіл адвокатів та громадськості. Четвертий сценарій містив революційну для України пропозицію, а саме – демонополізація повноважень затверджувати ПАЕ та контролювати їх дотримання шляхом утворення кількох альтернативних асоціацій адвокатів замість єдиної НААУ.

Результати голосування

- В-1

Статус-кво
- В-2

Повернення до попередніх ПАЕ шляхом оскарження та скасування чинних ПАЕ в судовому порядку
- В-3

Розроблення і прийняття нових ПАЕ в рамках НААУ із залученням до цього якнайширших кіл адвокатів та громадськості
- В-4

Демонізація повноважень затверджувати ПАЕ та контролювати їх дотримання шляхом утворення кількох альтернативних асоціацій адвокатів замість єдиної НААУ

Обговорення супроводжувалось використанням веб-застосунку Лабораторії законодавчих ініціатив для проведення міських зібрань, що дозволяє відслідковувати дискусії та формувати результати голосування в реальному часі.

Результати голосування розподілились наступним чином: перший сценарій набрав 4 % голосів, другий – 0 %, третій – 89 %, четвертий – 7%. Таким чином, учасники обговорення з великою перевагою обрали варіант розроблення і прийняття нових ПАЕ в рамках НААУ із залученням до цього якнайширших кіл адвокатів та громадськості. При цьому під час обговорення неодноразово звучала теза про відсутність майданчиків для обговорення таких важливих проблем. Взагалі було виявлено системний дефіцит комунікації в спільноті НААУ.

ЛАБОРАТОРІЯ
ЗАКОНОДАВЧИХ
ІНІЦІАТИВ

www.parliament.org.ua